

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Oček

Kozmopolitizem – utopija sedanosti ali realnost prihodnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Oček

Mentor: red. prof. dr. Ivan Bernik

Kozmopolitizem – utopija sedanosti ali realnost prihodnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

*Nekateri se pred ovirami plazijo,
drugi jih preskakujemo!*

Bernarda D. Oček

Kozmopolitizem – utopija sedanjosti ali realnost prihodnosti

Vse večje spremembe v družbenem, kulturnem in političnem življenju postavljajo kozmopolitsko idejo v pozicijo aktualne diskutabilne teme vse večjega števila socioloških, politoloških, kulturoloških in ostalih akademskih krogov. Začetek enaindvajsetega stoletja pomeni začetek razširjenih diskusij o pomenu nacionalnih držav, posledicah globalizacije sveta ter prevlade postnacionalnih modelov, posledično pa vidi v kozmopolitski ideji odgovor na zastavljene diskusije. Kdo je kozmopolit, kaj ga določa in kaj je kozmopolitizem so vprašanja, ki se postavljajo sodobni družbi, predvsem kot posledica vse večje integracije in kooperacije v svetovnem merilu. Odgovori pa so potrebni predvsem zaradi dejstva, da imajo moderna družba, politična ureditev in kulturna tradicija svoje temelje znotraj nacionalnih meja in nacionalnih identitet. V prihodnosti zato lahko računamo na transformacijo nacionalnega v nove oblike in procese svetovnih razsežnosti. Te nove oblike se kažejo že v sedanjosti, saj Evropska unija s svojo integracijo in organizacijo predstavlja začetke kozmopolitske poti v prihodnost.

Ključne besede: kozmopolitizem, identiteta, nacionalna država, Evropska unija.

Cosmopolitanism – a Current Utopia or a Future Reality

In the context of the ever increasing changes in social, cultural and political life, the idea of cosmopolitanism has become a topic discussed by more and more people in sociological, political, cultural and other academic circles. The beginning of the 21st century has brought about an ever wider discussion about the function of national states, the consequences of globalization and the prevalence of post-national models. The answer to the problems discussed seems to be the idea of cosmopolitanism. Who is a cosmopolitan? How to define one as such? What is cosmopolitanism? These are some of the questions that modern societies seek to answer, primarily in response to the strong processes of integration and cooperation in the world. They should be answered in the first place due to the fact that modern societies, political systems and cultural traditions have their foundations in the idea of the nation and national identity. It is to be expected that in the future the idea of the nation will transform and result in new forms and processes on a worldwide scale. Such new forms can already be discerned, for example in European Union, whose integration and organization can be regarded as the beginnings of a cosmopolitan way into the future.

Key words: cosmopolitanism, identity, national state, European Union.

Kazalo

1	UVOD	6
1.1	Cilji	7
1.2	Teze	7
1.3	Metodologija	7
1.4	Pojasnilo	8
2	KOZMOPOLITIZEM – ZGODOVINA IDEJE	9
3	OBLIKE KOZMOPOLITIZMA V DRUŽBI	12
3.1	Moralna načela univerzalizma v kozmopolitski ideji	12
3.2	Svetovna država in demokracija kot iniciatorja političnega kozmopolitizma	13
3.3	Družba v luči kulturnega kozmopolitizma	14
3.3.1	Pomen družbenega povezovanja	15
3.3.2	Mobilnost sodobnih družb	15
3.3.3	Kozmopolitska ideja v moderni	17
4	IDENTITETA V KOZMOPOLITSKI IDEJI	18
5	KONCEPTUALIZACIJA KOZMOPOLITIZMA	20
5.1	Problemi prepoznavanja kozmopolitizma	20
6	REALNOST KOZMOPOLITKE IDEJE V EVROPSKI DRUŽBI	24
6.1	Kozmopolitska družba v Evropi	24
6.2	Realnost ali utopija evropske družbe	27
7	SKLEP	28
8	LITERATURA	30

1 UVOD

Kozmopolitska družba, veličastna misel o državljanih sveta, je razvnela um in filozofijo stoikov z definicijo *kozmpolita* že v času antike, se nadaljevala v kantovskem kozmopolitizmu, ki je temeljil na internacionalnem miru in pravici do svobodnih migracij (Gannaway 2009) in se končno v moderni umestila v akademski diskurz, diskurz, ki kozmopolitizmu posveča vse več znanstvenega prostora in časa.

Kozmopolitizem je v zgodovinskem pogledu našel pot tako v moralni kot tudi politični in kulturni teoriji, ki pa je zaradi različnih pristopov ponujal različne poglede, razlage in teorije. Tako so zagovorniki kozmopolitizma dokazovali, da slednji obstaja med vsemi ljudmi ne glede na socialni status ali politično prepričanje. Drugi so dokazovali, da je cilj moderne družbe z visokimi moralnimi in socialnimi vrednotami predvsem v omogočanju pravične pravne zaščite ostalim članom skupnosti kot garancije pri varovanju osnovnih človekovih pravic. Ostali so kozmopolitizem utemeljevali v delovanju političnih institucij, ki so del kozmopolitske in ne le nacionalne družbe. Nadalje utemeljujejo kozmopolitizem z vidika kulturnega izražanja, ki je razumljeno in cenjeno na svetovni ravni, in nenazadnje z ekonomskega vidika, kjer trg vidijo kot odprt prostor za vse udeležence tržne produkcije in izmenjave (Fine in Boon 2007). Z vsemi omenjenimi dejstvi je povezano upanje, da bodo kozmopolitske skupine predhodnice novih veljavnih družbenih norm, institucij in življenjskega stila, ki ne bodo striktno delovale le znotraj nacionalnih družb.

Seveda pa ne smemo pozabiti tudi na kritike kozmopolitizma, predvsem slednje so opozarjale, da je kozmopolitizem pravzaprav le nepomemben termin, saj kozmopolitska družba ne more obstajati brez kozmopolitske/svetovne države/vlade, oziroma da bi morala kozmopolitska ideja za svoj razvoj in obstoj brezpogojno vzpostaviti in se uresničiti v svetovni državi. Kritik so deležni tudi tisti člani zgornjega družbenega razreda, ki so začeli v družbi nastopati kot *samooklicani* kozmpoliti. Te hedonistično-mobilne elite sicer premorejo materialno neodvisnost, svobodo fizičnega gibanja in komunikacijsko povezanost, vendar močno odstopajo od povprečja velike večine ostalih družbenih razredov, katerih mobilnost in komunikacijska zmožnost ne presegata lokalnih meja (Turner 2002).

1.1 Cilji

Cilj moje diplomske naloge je razjasniti sam pojem kozmopolitizem. Globalizacija družbe in z njo povezana individualizacija sta procesa, ki brez zadržkov formirata sodobne družbene odnose in soustvarjata sodobni svet. Amerikanizacija sveta, bohotenje globalnega kapitalizma, zmanjšanje pomena nacionalne suverenosti, pluralizacija znotraj nacionalnih kultur, vzpon religijskih fundamentalizmov, globalni aktivizem za človekove pravice itd. so pojavi, ki v družbi ustvarjajo vse večje moralne dileme. Odgovor na ta binarna nasprotja lahko zato iščemo v ideji, ki ima svoj izvor v antiki in v sodobnem času postaja vse bolj aktualna. Kozmopolitizem temelji na predpostavki, da smo vsi ljudje prebivalci *enega/skupnega sveta* in ne samo posameznih nacionalnih držav in ravno zato je potrebno iskati rešitve sodobne družbe na svetovnem nivoju.

V prvem delu svoje naloge se posvečam teoretični razlagi samega pojma, zgodovini ideje kozmopolitizma in umestitve v družbene, politične in kulturne koncepte moderne družbe. V nadaljevanju se posvečam iskanju identitetnih *posebnosti* tistih, ki jih lahko identificiramo kot člane kozmopolitske družbe. Na koncu s pomočjo analize, ki jo je opravil Florian Pichler in objavil v delu z naslovom *How Real is Cosmopolitanism in Europe*, potrjujem oziroma zavračam postavljene teze v svojem delu.

1.2 Teze

Na podlagi prebrane literature o kozmopolitizmu, dejstvih, ki izhajajo iz globalizacijskih procesov in družbenih spremembah, lahko postavimo tezo, **da kozmopolitizem v sodobnem času ni več le filozofska ideja, temveč zaradi vse večjega družbenega povezovanja postaja realnost sodobnega sveta.** Nadalje lahko postavimo tezo, **da je zaradi večje izobraženosti mladih razvoj kozmopolitske ideje v širšem družbenem prostoru vse intenzivnejši.**

1.3 Metodologija

Pri določanju stopnje kozmopolitizma v sodobnih družbah sem se opiral predvsem na analizo strokovnih člankov in literature, ki so dosegljivi in obravnavajo izbrano temo. Slednji so mi bili v pomoč pri razumevanju zgodovine kozmopolitske ideje, določanju identitetnih

posebnosti kozmopolitov in razumevanju kozmopolitizma z moralnega, političnega in kulturnega vidika. V sintezi sem za potrditev svojih tez poleg teoretične obravnave uporabil tudi Pichlerjevo raziskavo o kozmopolitizmu v Evropski uniji, ki je teoretskemu vpogledu v kozmopolitsko idejo dodala tudi empirično podlago.

1.4 Pojasnilo

Stanko Bunc v *Slovarju tujk* razloži, da je:

Kozmopolit svetovljan; človek, ki ima ves svet za svojo domovino.

Kozmopolitizem naziranje, da mora biti ves svet človeku domovina, in zahteva po odpravi narodnih držav (Bunc 1987, 245–246).

Beseda *kozmpolit* se v literaturi in strokovnih člankih pojavlja kot samostalnik moškega spola. Naj poudarim, da sem tudi sam uporabljal moško obliko sklanjatve, vendar to ne pomeni, da kozmopolitska ideja izključuje ženski spol.

2 KOZMOPOLITIZEM – ZGODOVINA IDEJE

Za razumevanje pomena besede kozmopolitizem se je potrebno vrniti v čas antične Grčije. V najstarejših ohranjenih zapisih je besedo kozmopolit prvi uporabil filozof Diogenez, ko je na vprašanje, od kod prihaja, odgovoril, da je državlján sveta. Beseda kozmopolit je namreč izpeljanka in ima dva pomena, prvi del sestoji iz besede *kozmos*, ki dobesedno predstavlja vesolje oziroma svet in ima konotacijo v naravnem redu. Slednji odraža grško monistično razumevanje naravnega sveta in pomeni uravnoteženje konfliktnih sil, ki vladajo svetu. In ravno potreba po združevanju teh različnosti/konfliktnosti vzpostavlja normativni red, po katerem teži človeštvo. Drugi del ima izvor v besedi *polis*, ki tako kot latinski *civis* pomeni državljána in odraža za razliko od kozmosa bolj etično oziroma politično asociacijo. V antičnem času se tako pomen kozmopolitizma odraža v prepletanju naravnega, etičnega in političnega dojemanja družbe, ki preko *republike/države* udejanja načela etičnega in političnega sveta. *Kozmopolitizem* tako odraža prepričanje v obstoj globalnega etično-političnega reda, ki ga konstruirajo posamezniki. Ti s svojo participacijo ustvarjajo svet, v katerem živijo, in istočasno s promocijo svoje različnosti ustvarjajo pogoje za nastanek kozmopolitske družbe. Predvsem potujoči izobraženci so bili tisti, ki so s kozmopolitsko idejo poudarjali pomen naravnih vezi, humanosti med ljudmi in zavračali konstituiranje družbe in države le na političnih dogovorih in povezavah.

Filozofija stoikov je pridobila na veljavi tudi v času zgodnjega krščanstva, vendar je v svojo razlago kozmopolitske družbe vnesla religijsko dogmo. Če so v antiki prebivalci (*polisa* in *kozmpolis*) težili po izboljšanju življenja vseh državljanov, je krščanstvo bolj kot človeško poudarjalo božje. Posledice takšnega razmišljanja so se kazale predvsem v prepričanju, da obstaja samo eno univerzalno/božje kraljestvo. Temu pa ne moremo pripisati kozmopolitskih idej antičnih stoikov, niti njene širitve v družbenem pomenu ureditve sveta, saj krščanstvo *kozmpolis* namenja samo določeni skupini ljudi/verníkov in ne vsem. Po drugi strani pa se je krščanstvo oddaljilo od kozmopolitske ideje predvsem z zavračanjem *tuzemske* avtoritete vladarjev, njihove politike in suverenosti držav kakor tudi pravice posamezníkov, ter kot edino priznavalo avtoriteto cerkve in pravičnost njene oblasti.

Zgodnja moderna in čas razsvetljenstva nista razvijala kozmopolitske ideje. Nekaj avtorjev, na primer Erazem Rotterdamski (Kleingeld 2006), je antični kozmopolitizem uporabilo pri

zagovarjanju ideala svetovnega miru. Trdili so, da je človeštvo povezano med seboj na temelju družabnosti in harmonije ter na temelju nacionalne in verske tolerance. Poskuse približevanja kozmopolitski ideji je opaziti tudi v teoriji naravnega prava. Ta približevanja se namreč kažejo predvsem v razlagah, da ljudje delujejo v skladu skupnih karakteristik, ki jih združujejo v človeštvo kot celoto. Ena od njih je na primer sposobnost prilagajanja drugemu človeku ali družbi in takšno prilagajanje bi družbo privedlo do določenih oblik kozmopolitske družbe (Kleingeld 2006). Obdobje razsvetljenstva pomeni za kozmopolitsko idejo nove izzive. Kapitalizem in svetovna trgovina sta spremenila podobo sveta. Širitev imperijev je dosegla svoj višek, opazni so začetki svetovnega popotništva in vrstila so se odkritja na različnih znanstvenih področjih. Družbene, ekonomske in politične spremembe so povzročile vse večje zahteve po spoštovanju človekovih pravic. Te zahteve so družbo pripeljale do spoznanja, ki je pod vplivom ameriške in kasneje francoske revolucije leta 1789 privedlo do razglasitve deklaracije o človekovih pravicah. Stoletje razsvetljenstva je tako prvič kozmopolitizem poimenovalo kot stanje odprtega duha posameznika in pravičnosti v družbi, kozmopolita pa kot tistega, ki ni podrejen določeni verski ali politični avtoriteti in nima nacionalnih oziroma kulturnih predsodkov pred drugimi. Določajo ga urbani življenjski stil, potovanja, vzdrževanje mednarodnih stikov in občutek, da ima dom kjerkoli na svetu.

Kant je z *zvezo narodov* (v delu *Zum ewigen Frieden* 1795) kozmopolitsko idejo utrdil na političnem področju (Kleingeld 2006). Zagovarjal je tezo, da je resnični svetovni mir možen le v primeru, ko so države notranje organizirane na republikanskih načelih, ko vodijo zunanjo politiko ohranjanja skupnega miru in ko spoštujejo človekove pravice ne samo svojih državljanov, temveč tudi vseh ostalih. Kozmopolitska ideja se odraža tudi v njegovem konceptu kozmopolitskega prava, kjer bi imel posameznik pravice kot državljan sveta in ne kot pripadnik posamezne nacionalne države.

Obdobje devetnajstega in dvajsetega stoletja je razvilo nov pogled na kozmopolitsko idejo. Družbene ekonomske in politične spremembe vse bolj globaliziranega sveta so se odražale tudi v kozmopolitski ideji. Vplivi Marxovega internacionalnega delavskega gibanja kažejo na kozmopolitsko idejo in istočasno predstavljajo določeno obliko refleksije na vse bolj agresiven kapitalizem. Uveljavljanje svobodnega trga prinese nove izzive v razvoju ideje ekonomskega kozmopolitizma. Iskanje rešitve vojn, konfliktov in kriznih žarišč ter ustanavljanje organizacij, ki združujejo narode sveta in iščejo preko splošnega dogovora možnost boljše prihodnosti, se odražata v političnem kozmopolitizmu. Družbena mobilnost, telekomunikacijske in internetne

povezave, vse večje sodelovanje na nivoju kulturnega povezovanja in mreženja posameznikov in skupin pa kažejo na priložnost razvoja kulturnega kozmopolitizma.

V nadaljevanju se zato posvečam različnim oblikam kozmopolitizma, predvsem pa poskušam ugotoviti, kakšno prihodnost ima kozmopolitska ideja na različnih družbenih področjih.

3 OBLIKE KOZMOPOLITIZMA V SODOBNI DRUŽBI

Kozmopolitska ideja se je z razvojem družbe razvijala na različnih nivojih in v različnih oblikah. Tako lahko glede na izvor in razvoj ideje določimo tri glavne oblike kozmopolitizma. Antična filozofija je s posameznikom in njegovo moralno odgovornostjo do sočloveka utemeljila moralni kozmopolitizem, ki zaradi sprememb na individualnem nivoju modernega človeka ostaja aktualen tudi v sodobnem času. Nastanek političnega kozmopolitizma kot druge oblike lahko iščemo znotraj eksplicitnih političnih konceptov, ki se nanašajo na državljanstvo, državljanske pravice in demokracijo. Izhajajoč iz razsvetljenskega *državljana sveta* in razvoja sodobne mobilnosti, potrošnje, kulturne raznolikosti in modernosti same lahko tretjo obliko imenujemo kulturni kozmopolitizem. Vsako od teh oblik bom opisal v nadaljevanju.

3.1 Moralna načela univerzalizma v kozmopolitski ideji

Tradicija moralnega kozmopolitizma temelji na ideji univerzalnih moralnih načel. Martha Nussbaum tako pravi, da moralni kozmopolitizem v ospredje postavlja moralno delovanje v imenu humanosti in se osredotoča na izobraževanje in kulturo kot temelja kozmopolitske evolucije in reforme (Nussbaum v Beardsworth 2008, 71). Ravno tako bi v sodobni družbi oblike moralnega kozmopolitizma našli tudi v Habermasovi komunikacijski teoriji. V slednji lahko opazimo pristop k socialni teoriji moderne, ki je močno utemeljena z moralno univerzalistično obliko kozmopolitizma (Delanty 2006, 28).

Blažje oblike moralnega kozmopolitizma najdemo predvsem v liberalnih pristopih obravnavanja multikulturalnosti kot idejo, kjer je temeljno vodilo, da so vsi ljudje moralno integrirani v eno družbo oziroma svet. Moralni kozmopolitizem je doživel kritike predvsem zaradi dejstva, da je temeljil na pretiranem poudarjanju univerzalnih čustev posameznikov znotraj univerzalnega človeštva, kakor tudi zaradi pomanjkanja socioloških dimenzij (Breckenridge v Delanty 2006, 28).

3.2 Svetovna država in demokracija kot iniciatorja političnega kozmopolitizma

V politični sferi lahko pomen kozmopolitizma najdemo v različnih pojmi. Svetovna vlada in svetovna demokracija sta dva od njih, ki odražata kantovski pogled na kozmopolitsko demokracijo v svetovni republiki in sta prisotna tudi v modernem svetu. Takšni pristopi h kozmopolitski družbeni in politični ureditvi sveta so posledica globalizacije in novih konceptov transnacionalne demokracije, ki ne temeljijo na temeljih nacionalne države. Proces globalizacije je argument za manifestacijo bistvenih političnih sprememb, ki se tako izražajo preko političnega kozmopolitizma. Gannaway izpostavlja temeljne vzroke za nastanek političnega kozmopolitizma. Ti so:

- procesi globalizacije so ogrozili avtonomijo nacionalnega odločanja in suverenosti demokratične države;
- ljudje so postali subjekti različnih upravljalnih teles zunaj nacionalne države, vendar pri samih procesih upravljanja ne morejo sodelovati;
- vse več vprašanj o globalnih in regionalnih zadevah zahteva reakcije, ki segajo preko meja nacionalne države (Gannaway 2009, 3).

Določeno pojmovanje političnega kozmopolitizma lahko najdemo tudi v teorijah državljanstva oziroma državljanskih pravic. Tu so univerzalistične predpostavke kozmopolitske demokracije bolj različne. Kjer so za nekatere posameznike državljanske pravice, dosežene z vzponom socialnih pravic preko države blaginje (Delanty 2006, 29), vidijo drugi teoretiki zaradi vpliva modernosti v teoriji državljanskih pravic široko polje novih izzivov. Vse več je namreč zagovornikov teorije, da je potrebno teorijo državljanskih pravic nadgraditi s kulturnimi pravicami, ki pa same po sebi že nosijo zametke kozmopolitskih dimenzij. Te kulturne pravice se nanašajo predvsem na posameznika kot nosilca pravic, na poudarek pravic manjšin in na pravice, ki posamezniku pripadajo kot potrošniku, uporabniku novih tehnologij in zagovorniku okoljevarstvenih vprašanj. Predvsem pravice manjšin so tiste, v katerih je kozmopolitska ideja najbolj izražena, saj je v konceptu kozmopolitskega državljanstva izpostavljena ideja o kolektivni/kozmopolitski identiteti, tisti identiteti, ki vključuje identiteto *drugega*. Kozmopolitsko državljanstvo lahko označimo tudi kot državljanstvo, kjer je vpliv teritorija/rojstnega kraja vedno manjši, to pa le povečuje možnost raznolikih in prekrivajočih se identitet, s tem pa odpira vrata kozmopolitizmu (Delanty 2006, 29–31).

Moderna globalna družba je postavljena pred dejstvo mobilnosti v vseh pomenih. Nastanek prilagodljivih in gibljivih državljanov zato ne preseneča. Obstoj beguncev, migrantov (ekonomskih, političnih itd.) in njihovih družin kaže na spremembe pomena državljanstva in (nacionalne) države. V evropskem prostoru je zato opazna vse večja povezava med nacionalnimi pravicami in mednarodnimi človekovimi pravicami oziroma je meja med njima vse bolj zamegljena. Prav tako je moderni državi težko izenačiti nacionalnost in državljanstvo, odkar dobršen del državljanskih pravic izhaja iz temeljnih človekovih pravic. Navedeni argumenti kažejo na razvoj kozmopolitskega koncepta državljanstva, ki variira od modifikacije tradicionalnega razumevanja državljanstva v liberalno politični teoriji do izrazito globalnega državljanstva in postnacionalnih oblik članstva. Gannaway zato predlaga, da naj kozmopolitizem prevrednoti etične in politične prakse posameznika oziroma skupine v globalni eri in posledično prevrednoti trenutne meje etičnih in političnih povezav. Prav tako mora pojasniti, kakšne pravice, dolžnosti in odgovornosti imajo ljudje med seboj v teh relacijah. Predpostavlja se, da so ljudje subjekti v etično-političnih povezavah z ostalimi izven meja nacionalnega, ter ne nazadnje, da politični kozmopolitizem omogoča konstitutivno naravo etično-politične povezave postnacionalne politične skupnosti (Gannaway 2009, 18–19).

3.3 Družba v luči kulturnega kozmopolitizma

Začetke kulturnega kozmopolitizma lahko umestimo v čas razsvetljenstva in njegove definicije o *državljanu sveta*, ki je svet in kozmopolitsko idejo doživljal med popotovanji po svetu. Held trdi, da mora kulturni kozmopolitizem zadostiti trem pogojem. Prvi je v spoznanju in priznanju medsebojne povezanosti političnih skupnosti, drugi je v razumevanju prekrivanja kolektivne sreče in tretji je v sposobnosti vživeti se v *drugega* predvsem v razumevanju razlik, neenakosti in hibridnosti (Held v Skrbis in drugi 2004, 122). Urry pa v povezavi s kulturnim kozmopolitizmom trdi, da je kozmopolit tisti član družbe, ki ima možnost biti mobilni, je sposoben sprejemanja in trošenja različnih kulturnih simbolov in dobrin, je pripravljen prevzeti tveganje ob srečanju z *drugim*, ob tem pa ima sposobnosti reflektivnega opazovalca in razsodnika različnih kultur, ter nenazadnje, premore osnovne semiotične sposobnosti, potrebne za interpretacijo podob *drugega*. Poleg naštetega pa je najpomembnejša lastnost, da premore splošno odprtost do drugih ljudi in kultur (ibid.). Primere kulturnega kozmopolitizma tako lahko prepoznamo med drugim v teoriji mobilnosti, teoriji mreženja in teoriji modernosti,

predvsem pa v tistih obstoječih teorijah, ki so jih različni avtorji povezovali s kulturnim kozmopolitizmom.

3.3.1 Pomen družbenega povezovanja

Castells globalne družbene spremembe vidi predvsem v *mreženju* sodobnih družb, ki temelji na odprtih in fleksibilnih družbenih strukturah in ne več na teritorialnem prostoru. Za Thomsona in Taylorja so zato kozmopoliti tisti, ki imajo majhen občutek za svojo lokalnost in poskušajo razviti in obdržati povezanost z zunanjim svetom, predvsem v hotenju po večji mobilnosti (Thomson in Taylor 2005, 329). Za socialno mreženje je pomembno predvsem dejstvo, da povezave med posamezniki in družbo niso več hierarhično strukturiran družben proces, temveč potekajo preko komunikacijskih vozlišč. Tako je moderna družbena povezava dojeta kot informacijski tok odprtih struktur in ne kot dejanski prostor, horizontalna delitev pa kaže na kozmopolitsko idejo, ki prevzema pomen vertikalne družbene hierarhije (Castells v Delanty 2006, 31–32). Kritike Castellsove teorije trdijo, da takšno poenostavljeno povezovanje mreženja in kozmopolitizma zahteva drugačen pristop. Trdijo, da je kritika Castellsovega pogleda na horizontalno mreženje, ki odpira možnosti kozmopolitskega demokratičnega sistema, le prerazporeditev moči in da imajo takšne mreže svojo lastno hierarhijo in sisteme moči. Ugotavljajo, da globalizacije in kozmopolitizma ne moremo razlikovati, saj je globalni kontekst realnost modernega sveta, vse ostalo je pač reakcija nanjo, prav tako imajo trditve o mreženju karakter tehnokratskega pogleda na družbene odnose. Mreženje namreč temelji na modernih informacijskih tehnologijah, do katerih vsa globalna družba nima dostopa. Posledično bi lahko govorili le o centraliziranem, razvitem zahodnem kozmopolitizmu, ki še vedno izloča marginalne skupine in družbe in s svojim poslanstvom ne zaobjame celotnega sveta (Delanty 2006, 31).

3.3.2 Mobilnost sodobnih družb

Če je Castellsu in zagovornikom družbeno mreženje glavni element določanja stopnje kozmopolitizma, Urry nasprotno trdi, da je mobilnost tista, ki je kot vzročni proces pomembna za nastanek kozmopolitske družbe. Mobilnost je zato ontološki pogoj in se izraža v procesih globalnega sistema in reflektivne modernosti. Ljudje, kulture, tehnologije in blago so deležni

procesa mobilnosti, celo realnost družbe je del tega procesa (Urry v Delanty 2006, 31–32). Družbena mobilnost niso samo tokovi, temveč tudi povezave, ki so globalno organizirane v novi vrsti prostorov in začasnih procesov. Zato, trdi Urry v svoji teoriji, je ideja o družbi nepotrebna in z njo vsa klasična sociologija, ker govori o entiteti, ki je teritorialno in zakonsko omejena z nacionalno državo. Zato so globalizacijski procesi tisti, ki so spodkopali nacionalno državo in ustvarili nove kontekste socialnih relacij in interakcij. Te nove socialne relacije pa ne potekajo več med ljudmi, temveč med mobilnimi in nemobilnimi elementi. Takšen pogled kaže na kozmopolitsko perspektivo glede na dejstvo, da se socialni svet kaže kot odprt in ne kot zaprt proces. Urry se je sicer s teorijo mobilnosti približal kozmopolitski ideji, vendar je v svojih argumentih pretiraval s trditvijo, da sta koncept družbe in teorija klasične sociologije postala odvečna. Do podobnih ugotovitev je prišel Beck, saj zagovarja tezo, da je obstoječe obravnavanje družbe in družbenih odnosov zastarelo in je del metodološkega nacionalizma, ne pa metodološkega kozmopolitizma, kot ga sam imenuje. Metodološki nacionalizem lahko razumemo kot eksplicitne in implicitne predpostavke, da je nacionalna država vzvod za nastanek družbenih procesov in da je nacionalnost temelj preučevanja družbenih ekonomskih in političnih procesov (Beck 2002, 21). Čeprav avtorja v kritiki nacionalne države ugotavljata nujnost prehoda na kozmopolitsko raven in posledično spremembo sociološke obravnave družbe v širšem smislu, je potrebno omeniti dejstvo, da nacionalna država v globalnem svetu in kozmopolitski ideji ne izgublja svojega pomena niti moči. Očitek *zastarele sociološke teorije*, ki temelji na nacionalni državi in nacionalni identiteti, je nepremišljen. Dejstvo je, da se nacionalne države ravno tako uspešno razvijajo v današnjem globalnem svetu in da njihova moč ne stagnira v primerjavi z, na primer, *združeno/brezmejno* Evropsko unijo. S te perspektive je za kozmopolitsko idejo globalna mobilnost pomemben element ustvarjanja kozmopolitske teorije, vendar pa mobilnost sama po sebi ni edini pogoj za nastanek kozmopolitske družbe.

Mreženje in družbena mobilnost sta brez dvoma pomembna elementa pri nastanku kozmopolitske družbe, vendar je potrebno poudariti, da kozmopolitizem ne more biti popolnoma ločen od obstoječe družbene ureditve, kakor tudi ne more ignorirati kulturnih modelov, ki so prisotni znotraj kulturnih tradicij različnih družb.

3.3.3 Kozmopolitska ideja v moderni

Sodobnost označuje pluralnost, dejstvo, ki se najbolj odraža v postmodernizmu. Ta s svojim pojavom modernosti ni nadomestil, temveč omogočil razmah različnih kozmopolitskih pogledov. Drugačen pogled na sodobno družbo je izražen z Baumanovim poimenovanjem moderne družbe kot *tekoče moderne*, ki zavrača teorijo postmodernizma. Avtor trdi, da je sodobna družba predvsem družba prehodov, negotovosti in strahov, ki rezultira v novi svobodi, ki je posledica individualne odgovornosti, in ne s podporo družbenih institucij. Bauman sicer ni povezoval nove svobode in individualne odgovornosti z razvojem kozmopolitizma v moderni družbi, vendar pa je koncepte kozmopolitizma moč zaslediti ravno zaradi individualne odgovornosti za skupno dobro (Bauman 2002). Ideja moderne kot pluralnega dejstva je vodila do eksplicitnih povezav med kozmopolitizmom in moderno. Kozmopolitizem je tako prepoznan kot pluralen in postuniverzalističen pojem, ki se odraža v obliki različnih kozmopolitskih gibanj, katerih pa ne moremo zajeti pod skupno streho pojma modernosti. Pluralizacijo kozmopolitizma lahko razlagamo kot dialoški proces z moderno in ne kot striktno univerzalistični proces. Beck trdi, da morata kozmopolitska teorija in sociologija raziskovati *zamišljeno prisotnost* same ideje v družbi, dialoška imaginacija pa predpostavlja zamišljeno prisotnost geografsko oddaljenih ostalih in sveta (Urry v Beck 2002, 31). Takšna pozicija bo kozmopolitizem postavila v vlogo kritika zgodovine družbenega razvoja in prepoznavanja pluralnosti v družbi, hkrati pa odpravila željo po kreiranju univerzalnega reda.

4 IDENTITETA V KOZMOPOLITSKI IDEJI

Kot abstraktna ideja ni v sodobnem svetu kozmopolitizem nič manj pomemben, kot je bil v času stoikov ali Kanta. Razlika je v dejstvu, da je bil v svoji abstraktni utopičnosti pojem kozmopolita/svetovljana v zgodovinskem in družbenem pogledu le dobronamerna vizija človeške prihodnosti (Fine in Boon 2007, 11), danes, v globalnem svetu, pa takšna vizija potrebuje dobro analitično orodje, ki bo znalo oceniti in ovrednotiti stopnjo kozmopolitske zavesti znotraj nacionalnih družb, kakor tudi družbe kot celote. Ker so diskusije o kozmopolitski družbi večkrat konceptualno razpršene in raziskave neprecizne, se je potrebno distancirati od prekomernega abstraktnega teoretiziranja pojma kozmopolitske identitete, družbe oziroma teorije (Schillmeier 2009, 100–101).

Za razumevanje kozmopolitske ideje je pomembno, da jo umestimo v strukturne pogoje, ki jih v moderni dobi definirajo državljanske pravice in nacionalna država. Le tako bomo lahko razumeli prehod iz sodobne družbe v družbo in družbene spremembe v prihodnosti, ki nastajajo. Danes kozmopolitizma ne moremo razumeti brez povezave s socialnimi, kulturnimi, političnimi in ekonomskimi značilnostmi moderne globalizirane dobe. Dobe, ki jo definira vse večja medsebojna povezanost in v kateri so identitete, ideje, kulture, politike itd. vtakane v realnost globalnega in transnacionalnega sveta (Turner 2002, 51). Nekdaj nacionalno določene meje družbenega, socialnega in političnega so postale zamegljene, meje med lokalnim in globalnim, domačim in tujim, nami in ostalimi pa dobivajo nove razsežnosti. Beck zato trdi, da je vse več modernih družbenih procesov, ki kažejo na indiferenco do uveljavljenih državnih in nacionalnih meja (Beck 2002, 24), s tem pa se ustvarjajo nove družbene interakcije. Ti družbeni procesi, ki nimajo več striktno državnega ali nacionalnega karakterja oziroma teritorija, se kažejo na različnih nivojih. Prvič, vse večje število posameznikov svoje kariere, družine ali življenja ne veže več na nacionalno temveč na globalno ter s tem svojo nacionalno pripadnost prepreda z internacionalno, nacionalno identiteto pa multiplicira na večidentitetno raven. Drugič, naravne in ekološke katastrofe, epidemije, teroristični napadi, internetna in komunikacijska tehnologija so *varnost domačega/nacionalnega ognjišča* močno zamajali. Družbe se namreč vse bolj zavedajo, da meje nacionalnih držav niso hermetično zaprte in ne nudijo garancije pri zaščiti človeških življenj ob različnih katastrofah (Beck 2002, 19). Posledica spoznanj, da so družbe vse bolj povezane, vodi v novo družbeno sociabilnost, ki je antipod nacionalnega, državnega in časovno-prostorsko omejenega. Vodilni motiv družbenih

sprememb je v sociološkem pogledu postal posameznik (oziroma skupine), ki ga zaradi modernih vplivov, prepričanj in identitetnih sprememb označujemo kot posameznika/družbo brez korenin, ki je/so v stalnem gibanju, brez doma ali živi/-jo nomadsko življenje. Takšne moderne posameznike in njihovo življenje lahko primerjamo z romarji, saj se njihova postmoderna identiteta ni pripravljena permanentno vezati na isto mesto.

Navedena dejstva sovpadajo z največkrat uporabljeno definicijo kozmopolita, to je modernega posameznika, ki je preko subjektivnega pogleda na življenje, vedenja in navad zavestno povezan z ostalimi družbami in njihovimi kulturnimi razlikami. Abstraktna ideja antičnih filozofov tako postaja vse bolj stvarna v modernem svetu.

5 KONCEPTUALIZACIJA KOZMOPOLITIZMA

Kozmopolitizem lahko brez trdne zasnove v sodobnih študijah kaj hitro preide iz obetavne ideje družbenih povezav v besedo brez pravega pomena. Brez izdatne teoretske obravnave, akademskega pristopa in relevantnih zaključkov bomo težko vpeljali kozmopolitsko idejo v sociološke (in druge) akademske ustanove. Zato se moramo vprašati, kaj pravzaprav v moderni družbi pomeni beseda kozmopolit, kdo je in kaj ga določa. In nenazadnje o umestitvi kozmopolitizma v sodobno družbo.

5.1 Problemi prepoznavanja kozmopolitizma

Nejasnost kozmopolitizma kot družbenega pojava je po Pollockovi trditvi najbolje rešiti tako, da se izognemo definiciji ali specifikaciji kozmopolitizma oziroma kozmopolita samega. Kozmopolitizem je brez dvoma povezan s sodobnimi vprašanji o družbenih spremembah, kot so vplivi globalizacije, nacionalizma, narodnosti in identitete, zato težko določimo, kaj pravzaprav kozmopolita oziroma kozmopolitizem glede na omenjene vplive določa. Takšna strategija sicer omogoča popolno odprtost kozmopolitizma in diskurza, povezanega z njim, vendar istočasno vzpostavlja iluzijo o kozmopolitizmu kot univerzalnem družbenem procesu, ki bo nudil odgovore na vse družbene spremembe. Istočasno pa bo omogočal kulturne izmenjave, kjer se bodo skupnosti različnih etničnih in religijskih družbenih okolij med seboj *mešale* in izmenjavale ideje ter življenjske/socialne stile (Meijer v Skrbis in drugi 2004, 119). Ker takšna laična trditev prikazuje kozmopolitizem kot nekaj, kar je samo po sebi umevno v sodobni družbi, je potrebno iluzijo odprtosti dopolniti z družbenim dejstvom, da je kozmopolitska misel vezana na globalno družbeno, ekonomsko, politično in kulturno različnost ter da posledično kozmopolitizem variira glede na socialne privilegije, ekonomsko blagostanje in nacionalno pripadnost posamezni državi, kar navsezadnje razkriva Pichlerjeva raziskava, ki je opisana v nadaljevanju (Pichler 2008). Te nestvarne razlage kozmopolitizma so zato resna nevarnost za afirmacijo teorije realnega kozmopolitizma in naloga raziskovalcev družbenih, kulturnih in političnih sprememb je, da se izognejo pastem posploševanja in kozmopolitizem, njegove definicije in teorijo umestijo v veljavne analitične koncepte.

Ko je potrebno določiti, kdo so tisti, ki ustrezajo kozmopolitski ideji, v literaturi naletimo na tri skupine, ki so povezane s kozmopolitizmom. Vse tri skupine na svoj način prispevajo k

širjenju kozmopolitizma, vendar pa se njihove družbene usode močno razlikujejo. Govorim o poslovnih elitah, beguncih in izseljencih.

- Globalne poslovne elite lahko v kozmopolitski ideji identificiramo predvsem kot družbo, ki se je razvila zaradi visoke strokovne usposobljenosti in znanja, ki trenutno odgovarja potrebam produkcijskih in ekonomskih zahtev globalnega trga. Sposobne so obvladovati sredstva in delovati onstran nacionalnih meja in na širokem globalnem področju. Predstavljale naj bi kozmopolitski razred, ki je sposoben delovati s pomočjo najnovejših spoznanj o marketingu in trgovini in ima intelektualne in socialne možnosti delovati po najvišjih standardih kjer koli na svetu (Kanter v Skrbis in drugi 2004, 119). Dejstvo identitete poslovne elite kot kozmopolitske lahko prepoznamo le v dejstvu, da imajo karakteristike kozmopolitskega razreda preko oblik intelektualnega, socialnega in kulturnega kapitala, ki je visoko cenjen v globalnem svetu in jih postavlja na kozmopolitski nivo. Po drugi strani pa se status *superiornosti* poslovne elite bolj kot v kozmopolitizmu odraža v snobizmu. Dejstvo ne-pripadanja lastnemu razredu, statusu večnih popotnikov, da so državljani držav prvega/razvitega sveta, da pripadajo privilegiranemu razredu ostalih držav, ki se identificirajo kot *prozahodno* usmerjene, kaže na pomanjkanje in ne na višek kozmopolitske družbene pripadnosti (Skrbis in drugi 2004, 119–120).
- Begunci so druga skupina, ki jih lahko identificiramo kot kozmopolite. Označeni so kot žrtve modernosti, tisti, ki niso uspeli slediti kapitalističnemu razvoju in mobilnosti, oziroma tisti, ki so oropani ugodnosti in zaščite preko nacionalne pripadnosti. Potemtakem lahko begunce, pripadnike diaspor, migrante in izgnance identificiramo kot temeljni steber kozmopolitske skupnosti (Pollock v Skrbis in drugi 2004, 120). Pa vendar je potrebno razmisliti o okoliščinah, ki so begunce privedle v *kozmpolitsko situacijo*. Namreč, dejstvo je, da oba primera določanja kozmopolitske identitete temeljita na mobilnosti v prostoru in času, vendar je za deklariranjem kozmopolitske identitete potrebno razumeti (in vzeti v obzir) možnost izbire. Če se skupine poslovnih elit prostovoljno odločajo o svoji kozmopolitski prihodnosti, imajo skupine beguncev (in drugih) le malo svobodne volje za vstop v kozmopolitsko družbo, prav tako pa zavestno poskušajo ostati na lokalnem in ozkem prostoru, le da si ohranijo svojo osnovno eksistenco. Prava kozmopolitska identiteta je zato v obeh primerih vprašljiva in potrebna skrbnega premisleka ob umeščanju enega ali drugega v koncept kozmopolitske teorije (Skrbis in drugi 2004, 120).

- Povsem drugačen identitetni temelj pa je moč razumeti pri izseljenskih skupinah oziroma posameznikih. Prvič, izseljenci so prostovoljno izbrali svojo izselitev iz nacionalne države, v katero pa se lahko vrnejo, kadar to pač želijo. Drugič, njihova mobilnost ni pogojena z visokim statusom in tretjič, izseljenci lahko postanejo kozmopoliti ali pa tudi ne. Vsekakor pa izseljenci predstavljajo potencialno možnost ne pa realnost kozmopolitizma (Hannerz v Skrbis in drugi 2004, 120–121).

Pri identifikaciji kozmopolita je pomembno, da se znebimo dihotomije zmagovalcev in poražencev znotraj družbene obravnave transnacionalne mobilnosti. Ravno tako je potrebno izključiti zahodne kozmopolitske ideale, saj slednji niso edino merilo kozmopolitizma in izključujejo preostali svet iz kozmopolitske ideje. Potrebno se je opredeliti za tiste družbene procese, ki potrjujejo pluralnost in variabilnost kozmopolitizma preko povezovanja na področju socialne angažiranosti.

Sporazum o tem, kaj je skladno s kozmopolitsko idejo, ni enostaven in terja subtilen teoretski pristop. Takšen pristop je potreben predvsem ob vprašanju, kako prepoznati kozmopolitizem in kakšno vlogo ima kozmopolit v današnji družbi. Zato je potreba po definiciji predvsem v dejstvu, da se ljudje, ki se identificirajo s kozmopolitsko idejo, pravzaprav sploh ne prepoznajo kot takšni, dokler jim ni ponujena sociološka razlaga samega pojma (Calcutt in drugi 2009, 170).

Sodobne razlage, ki določajo kozmopolita, se nanašajo na voljo po sodelovanju s kulturnim drugim (na estetskem in intelektualnem nivoju), po razvijanju dinamičnih in medsebojno odvisnih povezav z lokalnim in razvoju reflektivne zavesti in čuta o pojmu domačega in tujega. Vse omenjene razlage ne definirajo kozmopolitizma in ne prinašajo končnega odgovora na vprašanje, kaj določa kozmopolita, vendar pa dajejo možnost razmišljanja preko meja tekočih diskurzov o konceptu kozmopolitskih praks in teorije. Upanje, da se kantovski univerzalizem umakne z mesta idealnega tipa kozmopolitske teorije, je izraženo predvsem v dejstvu, da je sodobni kozmopolitizem aktualna življenjska izkušnja, ki izraža vse večjo globalno-lokalno povezanost in zavest, da so mobilnost, kooperativnost in interakcija družbe pomembni elementi razvoja kozmopolitske teorije (Skrbis in drugi 2004).

Beckovo razpravljanje o kozmopolitski družbi kot o družbi *druge moderne* je paradigmatiski premik od družb, ki funkcionirajo znotraj okvirjev nacionalne države. Po njegovem mnenju

mora kozmopolitska družba uveljavljati solidarnost s tujci in ustvariti pogoje za pravno povezavo posameznikov v svetovno družbo. Prav tako trdi, da lahko govorimo o kozmopolitizmi in ne le o kozmopolitizmu, saj obstajajo v različnih družbah različne odprte poti, ki ne pomenijo in zagovarjajo le ene, predvsem zahodne, poti do kozmopolitizma (Beck in Grande 2007). Med takšno delitvijo pluralističnega koncepta kozmopolitizma, kjer so različni kozmopolitizmi in kjer so ljudje kozmopoliti na različne načine, ter izvorno idejo zahodnega kozmopolitizma prihaja do določenih nejasnosti in konfliktov. Te nejasnosti in konflikti izvirajo iz dejstva, da se različni avtorji sprašujejo, ali je kozmopolitov svetovni pogled pogled od nikjer ali pa je to pogled na svet skozi oči partikularnega zahodnega kozmopolita. Za kozmopolitizem je pomembno predvsem dejstvo, ali koncept lahko služi kot del univerzalnih vrednot, ki jih lahko apliciramo med različnimi kulturnimi in družbenimi konteksti. Nekateri avtorji vidijo v kozmopolitizmu upanje za nastanek novih modelov državljanstva. Ob tem ne smemo pozabiti, da sodobni politični sistemi temeljijo na nacionalni državi in da državljani participirajo v političnem in teritorialnem ohranjanju nacionalne države (Skrbis in drugi 2004). Želja po novih modelih postavlja državljana v transnacionalen kozmopolitski položaj in ta mu omogoča prekinitev nacionalne odvisnosti od deklariranih mej in teritorijev. Istočasno pa mu omogoča ohranjanje temeljnih demokratičnih ureditev na nivoju mest oziroma regij, in kar je najpomembneje, tudi na transnacionalnem nivoju.

Čeprav je upanje za nastanek takšne kozmopolitske vlade s kozmopolitskimi državljani predstavljal nastanek skupnih držav, združenih v Evropski uniji, je potrebno priznati, da je za temeljno enoto Unije še vedno priznana nacionalna država in da je za vlado državljan še vedno temeljno izhodišče nacionalne pripadnosti in ne kozmopolitski posameznik. Pred nastankom kozmopolitske globalne demokracije je veliko ovir. Prva in najpomembnejša med njimi je dejstvo, da moderna demokracija temelji na dejstvu suverene teritorialne države, ki je velik napor vložila v homogenizacijo svojih državljanov, v ustvarjanje nacionalnega jezika, skupne tradicije in skupnih institucij. Drugo oviro lahko najdemo v dejstvu, da demokracija za svoje funkcioniranje zahteva kulturno homogenost in to homogenost, v svoji državljanski in etnonacionalni verziji, vzdržuje vlada nacionalne države.

Vendar se lahko, navkljub dejstvu, da je moderna nacionalna država temelj demokracije in družbe, obrnemo na heglovske ideje, ki pravi, da vsak socialni sistem v sebi nosi seme lastne destrukcije in posledično razpada. Upamo lahko, da naslednja stopnja družbene ureditve ne bo zanemarila kozmopolitskih načel.

6 REALNOST KOZMOPOLITSKE IDEJE V EVROPSKI DRUŽBI

Teoretski koncepti kozmopolitizma zagovarjajo nastanek novih socialnih in političnih organizacij, vendar takšno teoretsko posploševanje naleti na težavo, saj težko definiramo smernice, ki določajo, kdo je kozmopolit in kdo ne. V prejšnjih poglavjih smo se dotaknili teoretskih razglabljanj vse pogostejšega sociološkega vprašanja: kaj, kdo in kako je kozmopolit. Za razširitev teoretičnega razglabljanja se zato lahko posvetimo študiji kozmopolitizma v evropskem prostoru, ki jo je opravil Florian Pichler in objavil v delu z naslovom *How Real is Cosmopolitanism in Europe*. V študiji, ki je nastala na podlagi raziskave Evrobarometer 64.2 (Evropska komisija, 2005) (Pichler 2008, 1107), je bilo vodilo raziskave vprašanje o globalni pripadnosti članov evropske skupnosti in posledično potrjevanju nastanka kozmopolitskega družbenega razreda v Uniji.

6.1 Kozmopolitska družba v Evropi

Raziskovanje obsega kozmopolitske identitete je zato pomemben proces pri določanju družbene in identitetne vpletenosti v kozmopolitsko miselnost. Vprašanje, ki smo ga ravno tako izpostavili v teoretskem delu, to je vprašanje vpliva nacionalne države na kozmopolitsko socialno širino, ima prav tako pomembno vlogo pri določanju teorije o kozmopolitizmu, ki ima brezmejni svetovni pomen. Pichler zato domneva, da navkljub močni zavesti o evroidentiteti kozmopolitizem ostaja le kot del utopične perspektive evropske manjšine (Pichler 2008, 1111).

Naslednje pomembno vprašanje, ki si ga Pichler zastavlja v svoji analizi, je vprašanje dihotomije mi/ostali v smislu sprejemanja in odklanjanja oziroma podobnosti in razlik, ki so ključnega pomena za internacionalno kooperacijo in demokratične procese. Podobno se sprašuje Beck, ko ugotavlja, da je težava soočanja kozmopolitske demokracije pravzaprav problem prepoznavanja drugačnosti v demokratičnih procesih (Beck in Grande 2007, 80). Na podlagi sprejemanja drugačnosti je Pichler postavil tezo, da so kozmopoliti bolj ponosni na definicijo *biti Evropejec* in odkrito podpirajo evropsko integracijo (v smislu utrjevanja kozmopolitske skupnosti) kot ne-kozmopoliti (Pichler 2008, 1111). Zastavljene teze naj bi dale odgovor na osnovno premiso, da je projekt Evropske unije pravzaprav kozmopolitski projekt, kjer naj bi pripadniki različnih narodov in narodnosti svojo identiteto razširili na širšo evropsko raven. Primarni cilj analize Evrobarometra ni vrednotiti posameznikove percepcije

kozmpolitske Evrope, temveč odkriti in pojasniti razlike med različnimi oblikami kozmpolitizma in odnosom do pluralizma in nacionalizma. To je tretja hipoteza, ki jo je Pichler postavil v svoji analizi in ki se nanaša na sociodemografsko in kontekstualno ozadje odkrivanja omenjenih razlik (Pichler 2008, 1112). Nadalje je raziskovalca zanimalo to, do katere mere se pri različnih ljudeh razvije kozmpolitska identiteta. Dejstvo je, da je potrebno za različno stopnjo kozmpolitske zavesti upoštevati spoznavne sposobnost posameznika, (finančne) vire in osebne izkušnje z ostalim svetom, kot tudi politične in kulturne kompetence. Pichlerjeva zadnja teza se zato nanaša na vprašanje, kako ekonomska situacija, sociopolitična kultura, urbanost in prisotnost tujcev spodbujajo nastanek kozmpolitske identitete in zakaj ima le-ta v nekaterih državah večji delež kot v drugih (Pichler 2008, 1112).

V raziskavi, ki je bila izvedena za potrebe Evropske komisije leta 2005 (64.2), so bili vključeni indikatorji za ocenjevanje identitet, razpoloženja in zaznavanja z ozirom na kozmpolitizem. Vključenih je bilo približno 1000 respondentov iz vsake od 30 evropskih držav (25 članic ter Bolgarija, Romunija, Turčija, Hrvaška in Severni Ciper), s katerimi je bil opravljen *face-to-face* intervju. Standardna vprašanja, ki so jih postavili izpraševalci, so se glasila:

- V bližnji prihodnosti vidite sebe samo kot (nacionalnost), (nacionalnost) in Evropejec, Evropejec in (nacionalnost) ali samo kot Evropejec?
- Ali kdaj razmišljate o sebi ne samo kot (nacionalnost), temveč tudi kot Evropejec? Ali se to dogaja pogosto, včasih ali nikoli?
- Ali kdaj razmišljate o sebi kot o državljanu sveta? Ali se to dogaja pogosto, včasih ali nikoli? (Pichler 2008, 1112).

Rezultate Pichlerjeve raziskave o evropski kozmpolitski družbi lahko razdelimo po sledečih kriterijih oziroma ugotovitvah:

- *Kozmpolitska identiteta*

Največji delež vseh izpraševancev (40 procentov) poudarja le nacionalno identiteto, 45 procentov nikoli ni razmišljalo o sebi kot o Evropejcu, glede na nacionalno identiteto, in 50 procentov izprašancev ne razmišlja o identiteti državljanu sveta. Le majhen delež izprašancev je dal kozmpolitske odgovore. Tako jih 8 procentov svojo identiteto istoveti z Evropejcem v prihodnosti, 16 in 14 (glede na postavljena vprašanja) procentov izjavlja, da so po svoji identiteti Evropejci in svetovni državljani, medtem ko jih 37 in 33 procentov to izraža le občasno (Pichler 2008, 1116).

- *Identitete in percepcija kozmopolitske Evropske unije*

Glede na dobljene rezultate lahko sklepamo, da je pri nekaterih posameznikih opaziti kombinacijo različnih identitet v odnosu do nacionalne države, Evrope oziroma sveta. Dejstvo je, da je znotraj kozmopolitske skupine kar 88 procentov tistih, ki so ponosni, da so Evropejci. Naslednje, kar je zanimalo raziskovalce, je vpliv posameznikovega razpoloženja do politične integracije in posledično nevarnosti za nacionalno kulturo in suverenost. Ugotovljeno je, da je velika večina tistih, ki se identificirajo kot najbolj kozmopolitski, naklonjena evropski politični integraciji, kar potrjuje tezo, da so kozmopoliti bolj odprti do novih oblik političnih organizacij. Enako odprtost in sprejemanje je opaziti v negaciji strahu pred izgubo moči, kulture in nacionalne identitete (Pichler 2008, 1117).

Ravno dejstvo močne kozmopolitske identitete, ki se kaže v podpori politične integracije in dojemanja kozmopolitske Evrope, določa evropskega kozmopolita, odraža pa se tudi v skladnosti njihove politične orientacije in obratno.

- *Socialne delitve*

Zanimiva ugotovitev, do katere je prišel Pichler v svoji analizi kozmopolitizma v Evropi, je dejstvo, da spol, starost, izobrazba, poklicni razred, področje bivanja in državljanstvo, kakor tudi kontekstualni vplivi, ki se odražajo v ekonomskem stanju države, regijske sociopolitične kulture, stanju urbanizacije in prisotnosti tujcev med večinsko populacijo, vplivajo na identiteto posameznika (Pichler 2008, 1117). Upoštevajoč omenjena dejstva in vplive na konstrukcijo kozmopolitske identitete, je kozmopolitizem v družbi socialno stratificiran in podpira Pichlerjevo tretjo hipotezo. Tako so moški bolj kozmopolitski kot ženske in starejši bolj patriotski kot mlajši. Višja izobrazba izraža manjšo stopnjo nacionalne identitete, generalno gledano, in večjo stopnjo kozmopolitske identitete znotraj tistih, ki se deklarirajo kot kozmopoliti. Enake ugotovitve veljajo za profesionalne in vodstvene kadre ter srednji poklicni razred, kakor tudi za tiste, ki so del urbanega okolja oziroma imajo status tujca. Vsi omenjeni se lažje identificirajo z mislijo evropskega kozmopolita kot ostali. Strukturni indikatorji so pokazali na sledeča dejstva. Prvič, bruto domači proizvod igra pomembno vlogo pri kozmopolitski identifikaciji in percepciji. Bogatejše države zato zagotavljajo večjo stopnjo evropskega kozmopolitizma in pluralizma, kakor tudi patriotizma, od revnejših držav. Drugič, sociokulturni

indikatorji kažejo na večjo prisotnost kozmopolitske identitete v južnem in vzhodnem delu Evrope, za razliko od severa, kjer je kozmopolitska identiteta zanemarljiva in kaže na negativen odnos do evropske integracije. In tretjič, visoka stopnja urbanizacije in visok delež tujcev med nacionalno populacijo rahlo nižata število kozmopolitskih skupin (Pichler 2008, 1118–1122).

6.2 Realnost ali utopija kozmopolitske Evrope

Pichler se v svojih ugotovitvah na podlagi zbranih podatkov sprašuje, kakšna je realnost kozmopolitizma v Evropi. Nekateri indici kažejo na dejstvo, da ima kozmopolitska ideja v evropskem prostoru oporo med določenimi posamezniki evropske družbe. To novo družbeno skupino s prepoznano kozmopolitsko identiteto označuje povezanost z Evropo in svetom, je bolj sprejemljiva do procesov evropske integracije in izraža manjšo zaskrbljenost nad potencialno izgubo nacionalne kulture, tradicije, jezika in identitete zaradi skupne Unije (Pichler 2008, 1122). Rezultati, pridobljeni na podlagi Evrobarometra, pa nam odpirajo novo obzorje, ki odpira drugačen pogled na kozmopolitizem kot enovito idejo. Pichler navaja znaten delež tistih kozmopolitov, ki niso naklonjeni evropski integraciji in imajo celo strah pred Evropsko unijo. Pojav kaže na dejstvo, da pridobljeni podatki niso zadostni za splošne zaključke, temveč le kažejo na to, da je potrebnih več podatkov, ki bodo pripeljali do pravih karakteristik takšnih kozmopolitskih skupin (Pichler 2008, 1122). Zato prihaja do banaliziranja kozmopolitizma, kjer posamezniki trdijo, da so kozmopoliti, vendar ne živijo v duhu ideje. Na drugi strani pa imamo posameznike, ki zagovarjajo nacionalno identiteto, patriotizem, kulturne navade naroda in jezik, vendar to ne pomeni, da absolutno zavračajo kozmopolitske ideale.

Rezultate Pichlerjeve raziskave o kozmopolitizmu v Evropski uniji bi lahko povzeli z ugotovitvami, da so zagovorniki ideje mlajši ljudje, tisti, ki so bolj izobraženi, in ljudje v profesionalnih/vodstvenih zaposlitvah. Ravno tako so urbana področja, prepletena z multikulturnimi in medrasnimi izmenjavami, bolj dovzetna za kozmopolitsko družbo. Dejstvo osebne vpletenosti v kozmopolitizem pa igra poglobljeno vlogo pri prepoznavanju lastne identitete kot kozmopolitske in s tem širjenju kozmopolitizma v družbi.

7 SKLEP

Globalizacija, nacionalizem, mobilnost, komunikacijske tehnologije, kulturne vrednote in identitete so družbena dejstva sodobnega človeka. Ponovni pojav kozmopolitizma in iskanje kozmopolitske identitete pri posamezniku oziroma družbi je le pot do razumevanja posledic, ki nastajajo zaradi naraščajočih družbenih interakcij. Te interakcije niso več prostorsko in nacionalno omejene, temveč segajo preko državnih meja, njihovo družbeno, kulturno in politično *mešanje* pa ustvarja nove pogoje za teoretsko obravnavanje kozmopolitskega.

Za sodobni diskurz o kozmopolitizmu bi lahko trdili, da je zanesenjaški sentiment, ki se podreja pretirani samorefleksivnosti. Avtorji zato poudarjajo, da ostaja kozmopolitizem nespecificiran v empirično socioloških razsežnostih samega koncepta. To pa pri slednjih vzbuja strah pred posploševanjem pojma kozmopolitizem in posledično izključitve kozmopolitizma iz teoretskih oziroma akademskih diskurzov. Kozmopolitizem, predvsem zaradi pozitivnega pogleda na družbene interakcije v prihodnosti, nujno potrebuje potrditev s pomočjo teoretičnih in kognitivnih spoznanj. Takšno potrditev pa naj bi zagotovile družbene znanosti. Drug pojav, ki ga lahko izpostavimo in je opazen tudi v Pichlerjevi analizi evropske družbe, je dejstvo, da kozmopolitizem izraža določeno obliko politične naivnosti. Ta naivnost se odraža predvsem v dejstvu, da je cilj kozmopolitizma svet, ki bi temeljil na medsebojni toleranci vseh posameznikov sveta, vendar v težnji po celovitosti pozablja na večne napetosti med zahodom in ostalimi.

Zaključil bi lahko s premiso, ki je razvidna iz Pichlerjeve analize kozmopolitske identitete v Evropski uniji. Slednja temelji na dejstvu, da je najvišja stopnja kozmopolitske identitete opazna pri mladih oziroma izobraženih respondentih, ki so bili udeleženi v omenjeni raziskavi. Dejstvo je, da lahko družbene vede pripomorejo k uveljavljanju kozmopolitske teorije in miselnosti v sklopu sociološko-kulturne pa tudi politične edukacije, kjer lahko v povezanosti kulturnih kapacitet pri izobraževanju, socialnih kapacitet pri samih razvojnih sposobnostih družbe in politične volje dosežemo stopnjo kozmopolitske družbe in presežemo nacionalno omejenost.

Na koncu pa lahko trdim, da moje teze, ki sem jih obravnaval tako na teoretskem nivoju kot tudi s pomočjo pridobljenih podatkov Pichlerjeve raziskave, kažejo na potrditev, da

kozmpolitizem ni več le filozofska ideja ter da je prihodnost kozmpolitizma na mlajših rodovih. Mladi intelektualci bi tako postali nosilci družbene preobrazbe in iz globalnega modernega sveta lažje prešli v kozmpolitizem. *In utopična misel antike bi postala realnost sveta!*

8 LITERATURA

1. Beardsworth, Richard. 2008. Cosmopolitanism and Realism: Towards a Theoretical Convergence? *Millennium - Journal of International Studies*. Dostopno prek: <http://mil.sagepub.com/cgi/content/abstract/37/1/69> (26. julij 2009).
2. Bauman, Zygmund. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: *cf.
3. Beck, Ulrich. 2007. The Cosmopolitan Condition: Why Methodological Nationalism Fails. *Theory Culture Society*. Dostopno prek: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/refs/24/7-8/286> (26. julij 2009).
4. Beck, Ulrich. 2002. The Cosmopolitan Society and Its Enemies. *Theory Culture Society*. Dostopno prek: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/refs/19/1-2/17> (26. julij 2009).
5. --- in Edgar Grande. 2007. Cosmopolitanism: Europe's Way Out of Crisis. *European Journal of Social Theory*. Dostopno prek: <http://est.sagepub.com/cgi/content/refs/10/1/67> (26. julij 2009).
6. Bunc, Stanko. 1987. *Slovar tujk*. Maribor: Založba Obzorja.
7. Calcutt, Lyn., Ian Woodward in Zlatko Skrbis. 2009. Conceptualizing otherness: An exploration of the cosmopolitan schema. *Journal of Sociology*. Dostopno prek: <http://jos.sagepub.com/cgi/content/refs/45/2/169> (26. julij 2009).
8. Delanty, Gerard. 2006. The cosmopolitan imagination: critical cosmopolitanism and social theory. *The British Journal of Sociology*. Dostopno prek: www.sussex.ac.uk/sociology/documents/bjs.pdf. (26. julij 2009).
9. Featherstone, Mike. 2002. Cosmopolis: An Introduction. *Theory Culture Society*. Dostopno prek: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/refs/19/1-2/1> (26. julij 2009).
10. Fine, Robert in Vivienne Boon. 2007. Introduction: Cosmopolitanism: Between Past and Future European. *Journal of Social Theory*. Dostopno prek: <http://est.sagepub.com/cgi/content/refs/10/1/5> (26. julij 2009).
11. Gannaway, Adam. 2009. What is cosmopolitanism. *MPSA cConference paper*. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_research_citation/3/6/3/1/6/pages363167/p363167-1.php. (25. avgust 2009).
12. Kendall, Gavin, Zlatko Skrbis in Ian Woodward. 2008. Cosmopolitanism, the nation-state and imaginative realism. *Journal of Sociology*. Dostopno prek: <http://jos.sagepub.com/cgi/content/refs/44/4/401> (26. julij 2009).

13. Kleingeld, Pauline. 2006. Cosmopolitanism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/cosmopolitanism>. (25. avgust 2009).
14. Pichler, Florian. 2008. How Real is Cosmopolitanism in Europe? *Sociology*. Dostopno prek: <http://soc.sagepub.com/cgi/content/refs/42/6/1107> (26. julij 2009).
15. Rundell, John. 2004. Strangers, Citizens and Outsiders: Otherness, Multiculturalism and the Cosmopolitan Imaginary in Mobile Societies. *Thesis Eleven*. Dostopno prek: <http://the.sagepub.com/cgi/content/refs/78/1/85> (26. julij 2009).
16. Schillmeier, Michael. 2009. The social, cosmopolitanism and beyond. *History of the Human Sciences*. Dostopno prek: <http://hhs.sagepub.com/cgi/content/refs/22/2/87> (26. julij 2009).
17. Skrbis, Zlatko, Gavin Kendall in Ian Woodward. 2004. Locating Cosmopolitanism: Between Humanist Ideal and Grounded Social Category. *Theory Culture Society*. Dostopno prek: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/refs/21/6/115> (25. avgust 2009).
18. Thomson, Rachel in Rebecca Taylor. 2005. Between cosmopolitanism an the locals: Mobility as a resource in the transition to adulthood. *Young*. Dostopno prek: <http://you.sagepub.com/cgi/content/refs/13/4/327> (26. julij 2009).
19. Turner, S. Bryan. 2002. Cosmopolitan Virtue, Globalization and Patriotism. *Theory Culture Society*. Dostopno prek: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/refs/19/1-2/45> (26. julij 2009).
20. Wallerstein, Immanuel. 1999. *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja*. Ljubljana: *cf.